

Stane Terčak

Ali je bila II. Celjska četa?

V zadnjih letih se je večkrat pojavilo vprašanje, ali je obstajala II. Celjska četa oziroma njeni zametki. Popolne jasnosti o tem do danes še ni bilo. Narodni heroj Peter Stante-Skala, ki je bil po zajetju narodnega heroja Franja Vrunčabuzda komandir I. Celjske čete, piše v Spominih na partizanska leta (Prešernova knjižnica 1950) o I. Celjski četi, medtem ko II. Celjske čete ne omenja. Vendar pa že sam naslov njegovega članka »I. Celjska četa« indirektno pove, da so morali biti vsaj zametki II. Celjske čete po razbitju prve na teh terenih. Vprašanje o II. Celjski četi je pred leti sprožil tudi Muzej NO v Ljubljani.

Po razbitju, toda ne uničenju I. Celjske čete dne 16. avgusta 1941 oziroma 27. avgusta 1941 v mlinu Martina v Šentrupertu, kjer je del čete pod vodstvom komandirja Vilča Šlandra zgorel, se je organizacija OF na celjskih terenih z nezmanjšano silo razvijala dalje. Za poživitev organizacije imajo največ zaslug takratni celjski aktivisti OF na čelu z narodnim herojem Petrom Stanetom, ki se je tedaj zdravil v okolici Celja in Dramelj, in sekretarjem komiteja Tonetom Grčarjem. V tem času zasledimo izredno živahno gibanje aktivistov ne samo v Celju, ampak tudi v njegovi neposredni okolici. Prednjačijo delavci bivše Westnove tovarne, ki so stanovali v Čretu in na Teharjah. Vendar je tudi v tej skupini kmalu prišlo do izdajstva, ker je gestapo vtihotapil svojega zaupnika v delavske vrste. Da je to gestapovsko omrežje svoje posle dobro opravilo, dokazuje izdaja, do katere je prišlo isti dan, ko je na večer skupina teh delavcev nameravala oditi v partizane.

To je bila prva množična izdaja v Celju in se je pričela dne 1. oktobra 1941. Ni še razčiščeno vprašanje druge velike izdaje v Celju novembra 1941 ob brežiškem pohodu. Govori se, da so pri padlem kurirju Pokrajinskega komiteja Ivu Poljanšku-Ubu, ki je bil nekaj dni prej na javki v slaščičarni »Rugo« v Stanetovi ulici aretiran in na begu pred Starim piskrom ustreljen, našli obtežilni material. Dokazov vsaj zaenkrat za to ni. Možna in verjetna pa bi bila verzija, da je po prvi izdaji, ki jo je zakrivil Albert Cerkovnik 1. oktobra 1941 pri Jožetu Farčniku v Zvodnem, bil izdan del celjskih aktivistov OF, ki so jih aretirali še v novembru 1941.

Vtihotapljenje gestapovskega zaupnika v skupino delavcev iz bivše Westnove tovarne in delavcev pri regulaciji Savinje, izdajo teh pri Farčniku, kakor tudi dogodke, ki so bili pri tej tragediji usodni, pa lahko na osnovi sodne obravnave proti Cerkovniku l. 1946, zaslišanj in spominov borcev oziroma aktivistov OF iz tega časa ter ohranjenega dokumenta žandarmerijske postaje Štore z dne 1. oktobra 1941 popolnoma rekonstruiramo.

V času organiziranja I. Celjske čete kakor tudi pozneje do oktobra 1941 je bila važna javka pri Jožetu Farčniku v Zvodnem ali v njegovi bližnji okolici. Tudi sestanek tik pred odhodom delavcev iz bivše Westnove tovarne v partizane je bil pri njem. Sestanek sta presenetili žandarmerija iz Štor in krimi-

nalna policija iz Celja. Tega sestanka so se udeležili Peter Stante-Skala, Ivan Skvarča-Modras, Anton Šmerc, ki je bil eden glavnih zaupnikov delavstva, Hermina Seničar in izdajalec Albert Cerkovnik. Kako so se razvijali dogodki v zvezi z napadom policije in žandarmerije na poslopje, kjer je prišlo do sestanka in aretacije ranjenega Toneta Šmerca, nam pove žandarmerijsko poročilo, ki se glasi:

Žandarmerijska postaja Štore, okrožje Celje, Sp. Štajerska.¹

Dnevnik št. 565

Štore, dne 1. oktobra 1941.

Političnemu komisarju okrožja Celje

v

Celju

Zadeva: Akcija proti oboroženi bandi.

Dne 1. oktobra 1941 ob 9. uri 45 min. je z osebnim avtom prispel kriminalni asistent S. državne kriminalne policije, izpostave Celje in javil, da imajo trije oboroženi banditi sestanek s svojimi zaupniki v hiši Jožefa Farčnika v Zvodnem 59, občina Teharje.

Na to prijavo so se žand. kapetan Franc Seereiter, višji stražmojster Leopold Hollobek, pomožni policist Rudolf Sivka in Štefan Lužar odpeljali z osebnim avtom v Čret in odšli peš po najkrajši in zakriti poti skozi gozd k imenovani hiši v Zvodno. V okrepitev je bil pritegnjen krim. tajnik Hahn.

Pređen je patrolja mogla zasesti hišo, ki so v njej bili banditi, sta iz hiše skozi bližnji jarek v gozd Zvodenskega hriba vzhodno od Celja pohitela dva bandita. S svoje postojanke v jarku sta pom. pol. Sivka in krim. tajnik Hahn oddala več strelav, ne da bi bila koga izmed banditov zadela.

Potem ko nam je uspelo polastiti se bandita Antona Šmerca, se je drugemu banditu posrečil beg v gozd. Ker pa naj bi se bili po prijavi nahajali v hiši trije banditi, se zaradi šibkosti patrolje (5 mož) zasledovanje ni moglo nadaljevati, ampak je bilo treba zasesti hišo in gospodarsko poslopje. Zahtevali smo, da nam posestnica Marija Farčnik označi mesto navodno na seniku se nahajajočega človeka. Ker tega ni storila, je bilo treba vse seno odstraniti s poda, da smo lahko zrahljali deske v podu in pregledali vse prostore. Preiskali smo vse gospodarsko poslopje, toda bandita nismo našli.

Bandit Anton Šmerc in Marija Farčnik, aretirana zaradi podpiranja banditov, sta bila izročena kriminalni policiji, izpostavi Celje, ki je zaprla tudi Jožeta Farčnika, moža Marije, delavca Westnove tovarne v Celju.

Vodja postaje: na dopustu,
Seereiter, žand. kapetan, l. r.

Iz gornjega žandarmerijskega poročila je razvidno, da je žandarmerija oziroma kriminalna policija dobila od svojega zaupnika popolnoma točne podatke, za kdaj in kje je dogovorjen sestanek med vodilnimi člani OF. Štorska žandarmerija in kriminalna policija iz Celja sta delali z veliko naglico, ki je bila brez dvoma prestižnega pomena glede na druge oborožene sile. Gestapo pri tej akciji ni sodeloval. Vzroki, zakaj ni gestapo sam nastopil, niso pojasnjeni.

¹ Original dopisa žandarmerijske postaje Štore se nahaja v arhivu oddelka NOB v Mestnem muzeju v Celju.

Albert Cerkovnik je pri sodnem zaslišanju 1. 1946 kot datum napada pri Farčniku, navedel dan 30. IX. 1941, žandarmerijska prijava pa označuje kot datum napada 1. X. 1941. Verodostojna bo navedba žandarmerijske prijave.

Cerkovnikova izjava pred sodiščem dne 16. aprila 1946 se glasi:² »... Spočetka sem delal pri regulaciji Savinje. Tamkaj sem prišel v stik s številnimi tovariši, ki so obsojali okupatorjevo nasilje. Često smo ugibali, na kak način bi se okupatorju uprli. Tam je delal tudi neki Frerer, katerega so Nemci kasneje zaprli in odpeljali v neko taborišče. V tem času sem zahajal tudi k bratoma Kolškoma v Čret, pri katerih sem dobival čtivo nepolitičnega značaja. Z njima sem se večkrat pomenkoval in politiziral. Tako sem se nehote vključil v njihovo družbo v Čretu. Mislim, da smo meseca julija začeli prirejati tajne sestanke navadno v bližnjem gozdu. Na teh sestankih smo v glavnem razpravljali, na kak način bi delali ovire okupatorju ter izvajali sabotažo. Izmed oseb, ki so hodile na sestanke, poznam Miho in Jožeta Kolška, Milana in Edvarda Goloba; Rajka in Mirka Kresnika in Rudiya Primožiča. Ti so bili kasneje aretirani in ustreljeni. Marijana Brinovca, Vladimira Mlakarja, Ferdinanda Mirta in Maksa Leskovška pa ne poznam. Antona Kosa poznam, nisem pa bil z njim povezan.

Glede članov prve skupine priznam, da sem jaz pripovedoval Frererju, da sodelujejo v ilegali. Ne priznam pa, da bi bil izdal Frererju tudi drugo skupino fantov. Ni mi znano, da so istočasno z grupo v Čretu aretirali tudi nekaj fantov, ki so delali pri regulaciji Savinje... Če je fante pri regulaciji Savinje izdal Frerer ali kdo drug, mi ni znano.

Z menoj so sodelovali in prihajali na sestanke še Peter Stante, Ivan Skvarča, Hermina Seničar.

Nekega večera konec septembra sem na cesti ob Savinji slučajno srečal Antona Šmerca. Sporočil mi je, naj pridem naslednjega dne k Farčniku, da pojdem od tam v partizane. Po tem razgovoru s Šmercem sem odšel k »Zelenemu travniku« na vrtiljak, kjer sem slučajno srečal Frererja. Povedal sem mu, kaj sva s Šmercem govorila. Frerer mi je dejal, da je prav tako in naj le grem v partizane.

Okoli osme ure naslednjega dne sem se napotil k Farčniku. Tamkaj so bili zbrani Peter Stante, Ivan Skvarča, Anton Šmerc in Hermina Seničar. Dogovorili smo se, da ne pojdem takoj v partizane, temveč bo skupni odhod šele okoli desetih zvečer. Zbrali bi se pri Majdičevem mlinu.

Sestanek smo imeli pri Farčniku na seniku. Takrat, ko so Nemci domačijo obkolili, ni bilo zraven Šmerca, ki je malo prej odšel po lestvi in hotel oditi. Pri tem so Nemci oddali en strel in zavpili: »Stoj!« Menda so ga takrat ujeli. Stante in Hermina sta se nekam izgubila. Ostala sva sama s Skvarčem in sva bežala vsak na svojo stran. Jaz sem tekel proti Voglajni, kjer me je ustavil organ kriminalne policije. Med švabsko posadko sem opazil tudi Frererja. Rekli so, da sem jaz kriminalni agent, zato me takrat niso aretirali.

Še isti dan ali naslednje dni so bili po vrsti aretirani fantje iz Čreta, ki so sodelovali v ilegali in sem jih osebno poznal.

O vsem tem me je gestapo nekaj dni kasneje zasliševal. Ker so bili tovariši že izdani po Frererju, ni imelo smisla, da bi še kaj tajil, in sem potrdil to, s čimer jih je ta obremenjeval. Frererju sem že poprej zaupal posameznosti glede poedinih obdolžencev... Od gestapa sem večkrat dobil na roko manjše

² Izjava Alberta Cerkovnika je v sodnem aktu proti Francu Zavcu z dne 17. aprila 1946 Ko 500/46.

zneske po 100 RM in podobno. Gestapovci so me poslali z nekim Debeljakom iz Celja v Šoštanj in okolico, kjer naj bi sodelovala kot raztrganca. Tamkaj naju je žandarmerija aretirala v domnevi, da sva partizana, in so naju potem, ko se je stvar pojasnila, izpustili...»

Iz Cerkovnikovega zaslišanja na okrožnem sodišču v Celju je jasno razvidno, kdo je bil izdajalec in povzročitelj prve množične izdaje v Celju. Vidiijo se pa tudi metode in omrežje gestapovske obveščevalne službe, poleg tega pa tudi prvi zametki raztrgancev, ki so bili v njeni plačani službi in so krivi velikega gorja na naši zemlji.

Kurirka I. Celjske čete in aktivistka Hermina Seničar, ki je bila navzoča na sestanku pri Farčniku, pripoveduje o dogodkih na seniku kot priča:³ »Zbrali smo se pri Farčniku na seniku. Navzoči smo bili Peter Stante, Ivan Skvarča, Anton Šmerc, Albert Cerkovnik in jaz. Prva sta prišla na sestanek Stante in Skvarča, nato jaz. Nazadnje je prišel Šmerc, ki je vprašal Stanteta, če lahko pripelje Cerkovnika, kakor je bilo dogovorjeno. Zbrali smo se okoli pol devetih. Z nami je debatiral Cerkovnik približno eno uro. Vsi navzoči smo dobili vtis, da misli Cerkovnik pošteno. Dogovorili smo se, da se zberemo zvečer pred odhodom pri Majdičevem mlinu, kjer bomo minirali neka mesta, nato pa se k o t č e t a (podčrtal S. T.) pridružili partizanom v Savinjski dolini.

Peter Stante je imel še nek nujen opravek, zato je dejal, da gre in se kmalu vrne. Glede drugih pa je bilo določeno, da ostanemo na podu. Temu povelju se je Cerkovnik upiral in je pripomnil, da ima še dva mitraljeza zakopana v zemlji in jih gre iskat. Glede na to je Stante dovolil Cerkovniku, da se je oddaljil. Naš skupni odhod od Farčnika k Majdičevemu mlinu bi bil ob osmih. Komaj smo zapustili pod, so že padli strelji in nato še kratek rafal. Na podu je ostal Skvarča in zdi se mi, da še neki aktivist iz Savinjske doline.

Po streljih sem se takoj zatekla v Farčnikovo hišo, drugi so se razbežali, in sem si zavezala ruto okoli glave. V sobi je bil koš z jabolki. Hitro sem ga postavila k postelji in pričela dajati jabolka iz koša na posteljo. Farčnikova žena je začela tarnati: »Izdani smo!« Potolažila sem jo in ji rekla, naj se izgovori, da sploh ni vedela, da je bil kdo na podu. Vtem sta že vdrla v sobo dva policista. Najprej sta pogledala pod posteljo, nato sta me vprašala, kaj delam tukaj. Odgovorila sem jima, da prodajam jabolka. Velela sta mi, naj grem ven. Šla sem v kuhinjo, kjer so že zasliševali Farčnikovo ženo.

Hitro sem pograbila prazni koš in odšla iz hiše. Zunaj sem zagledala ranjenega Šmerca, ki so ga Nemci vezali, pa tudi Cerkovnika sem videla, ko se je pogovarjal z nekim Nemcem. Odšla sem proti Štoram in dalje proti Šentjurju, ker so me pri Dobrotinškovih skrili na pod. Še isti dan je prišel k Dobrotinškovim tudi Peter, ki so ga skrili v predivu na podstrešju. Ker sem zbolela, je Dobrotinšek poslal v Šentjur po zdravnika dr. Svetino, ki je prišel in mi nudil zdravniško pomoč. Ko sem se opomogla, sem odšla v Dramlje, kjer smo imeli dobre zaupnike, ki so nas podpirali s hrano. Peter pa je ostal še pri Dobrotinškovih. Iz Dramelj sem krenila v Loče, kjer sem se zadrževala pri neki sošolki. Tam sem ležala nekaj dni na peči in se pregrevala, ker me je mučil hud revmatizem. Tisti dan, ko sem bila zvečer aretirana, sem bila še zunaj. Zvečer smo šli k počitku in kmalu nato je nekdo potrkal na vežna vrata. Mož moje sošolke je odklenil. Od mene so zahtevali legitimacijo, ki pa je nisem imela, zato so me aretirali. S seboj sem vzela cekar, v katerem je bilo

³ Izjava borke I. Celjske čete Hermine Seničar se nahaja v sodnem aktu proti Francu Zavcu z dne 17. aprila 1946 Ko 500/46.

še nekaj masla in samokres. Med potjo sem samokres skrivaj odvrгла. Štiri dni sem bila v zaporu v Ločah, nato pa tri tedne v Konjicah. Po zaslišanju so me vrgli v samico.

Nato so me odpeljali v Maribor. Zasliševalec je vedel za vsa moja dejanja. Povedala nisem ničesar, zato so me biliti, ne topli. Po drugem zaslišanju so me vrgli za devet dni v temnico, kjer sem živela ob sami vodi. 12. februarja 1942 so me odpeljali na grad Borl. Po nekaj dneh so me spet odgnali v zapore v Ptuj. Tam sem ostala devet dni. Nato so me odvedli nazaj na Borl. 28. avgusta 1942 sem odšla s transportom v taborišče Auschwitz.

Nekaj dni pred usodnim dogodkom pri Farčniku je naročil Peter po Šmercu Cerkovniku, da mora zažgati neki kozolec na Teharjah. Kakor mi je kasneje pripovedoval, je Stante sam šel v izvidnico v bližino tistega kozolca. Tjakaj je prišel ob določeni uri Cerkovnik in pričel nekaj zažigati. Nenadoma so od nekod pričeli streljati in Cerkovnik je opustil to akcijo.«

Martin Rozman pripoveduje o tej skupini delavcev iz bivše Westnove tovarne:⁴ »Zadnje dni avgusta ali prve dni septembra 1941 je bil velik sestanek v gozdu nad Farčnikovo hišo. Ta sestanek je vodil Peter Stante. Navzočih je bilo okoli trideset fantov in med njimi tudi Albert Cerkovnik. Večina teh je bila iz Čreta in bližnje okolice. Razen dveh, ki sta delala pri regulaciji Savinje, so bili vsi ostali zaposleni pri Westnu.«

Preiskavo proti zapornikom v Starem piskru, ki so hoteli oditi v partizane dne 1. oktobra zvečer, je vodil gestapovec Jungwirt iz Celja.

Iz gornjih podatkov lahko zaključimo:

1. da je po razbitju in delnem uničenju I. Celjske čete v Šentrupertu organizacija za vstop v partizane v Celju in okolici živela naprej in postala avgusta in septembra 1941 izredno delavna ter je v tem času bilo vključeno samo v to skupino okoli trideset delavcev,

2. da so se po izjavi tov. Hermine Seničar zbirali ti delavci v skupino, ki bi odšla v Savinjsko dolino in se na Dobrovljah priključila I. Štajerskemu bataljonu, ki se je takrat formiral pod Stanetovim vodstvom. Ker je bila ta celjska skupina vsaj tako močna, kakor so bile v tem času Savinjska, Revirska ali Pohorska četa, je popolnoma jasno, da bi se bila iz celjske skupine sestavila že glede na tradicijo I. Celjske čete nova četa, pomešana s starimi partizani, ki bi dobila svoje operacijsko področje.

Iz vsega gradiva, ki je na razpolago, lahko zaključimo, da je II. Celjska četa formalno že obstajala, bila pa je izdana že prej, preden se je lahko povezala s I. Štajerskim bataljonom na Dobrovljah in začela dejansko operirati, kar ji je onemogočilo Frererjevo in Cerkovnikovo izdajstvo.

⁴ Izjava Martina Rozmana se nahaja v oddelku NOB v Mestnem muzeju v Celju.

Был ли II цельский отряд?

Резюме

На основании сообщения жандармской станции Шторе (1. 10. 1941), заявления Хермины Сеничар и Альберта Церковника на суде в 1946 г. автор доказывает, что II цельский отряд формально уже существовал, но что он был предан врагу раньше, чем он смог связаться с II штайерским батальоном в Добровлях.